

zem) in Verdijeve Traviate (romantika) — ki spet temelji na določenem nasprotju, v efektnem zaključku, ko se pevka med Verdijem utopi v bazenčku, pa si lahko mislimo simbolno smrt čiste ljubezni mladega para.

Igralci so dobro obvladali za Mari-vauxa tako pomembni govor (tudi za- sluga uspelega prevoda) in vzdrževali potrebni tempo tega kot tudi celotne

predstave. Naravnost nekaterih dvor- nih figur v rahlo grotesknost so igralci oblikovali zelo diskretno, a z opaznimi podtoni. Mizanscensko večja razgiba- nost osrednjega ljubezenskega para in njuna realistična igra sta ustvarili očit- no nasprotje dvorni uglajenosti.

(Se nadaljuje)

Malina Schmidt

LOJZE KOVAČIČ, PRESELJEVANJA

Književnost

O zadnji Kovačičevi knjigi, ki je (tu- di po avtorjevih lastnih besedah) ne- kakšen antologijski prerez skozi njegovo dosedanje pisateljsko delo, je težko pi- sati, in to iz različnih vzrokov.

Predvsem se v zadnjem času vedno bolj razkriva vprašljivost kritičnega pi- sanja o literaturi nasploh (od nepreten- cioznih recenzij pa vse do literarno- znanstvenih esejev in analiz), pri Kovačiču pa je že zaradi narave nje- govega pisanja to vprašanje še bolj poudarjeno, o njem se v tekstu Delav- nica — šola pisanja tudi sam zelo kon- cizno sprašuje. Literarna znanost sama nenehno podira svoje kriterije in ustvarja nove, vedno bolj spoznava, da je tako imenovana znanstvena obrav- nava dela nasilje nad avtorjem. Dogaja se ji natanko isto kot vsem drugim zna- nostim, za svojo eksistenco že a priori potrebuje trdno izdelan sistem zako- nov, ki pa se ob vsakem novem odkritju zrušijo v prah, treba jih je nadomestiti z novimi. Tu seveda ne gre za nikakr- šno dialektiko, ampak za popolno re- lativnost, za apriorno nezadostnost ev- ropsko pojmovane znanosti, ki pa se je sama znanost (v tem primeru gre za literarno) ne zaveda, saj bi v tem pri- meru morala za vedno nehati obstajati.

(Lojze Kovačič, Preseljevanja, Državna založba Slovenije 1974. Opremil Branko Simičič, strani 513.)

Kot že rečeno, prihajajo pri Kovačiče- vem pisanju ta dejstva še bolj do velja- ve, zato prav gotovo ni naključje, da Kovačič tolikokrat in tako vztrajno po- udarja, kako je v odnosu med njegovi- mi teksti ter med njihovimi kritiki in razlagalci (med pojmom dejansko la- hko potegnemo enačaj) vseskozi prih- jalo do kratkih stikov, do blokade.

S temi kratkimi in v bistvu posploše- nimi stavki sem skušal nakazati raven odnosa, ki naj bi ga vsebovalo to pi- sanje o Kovačičevi knjigi.

Impresionizem, izmikanje odgovor- nosti, izbira lažje poti, lažna avtentič- nost? Morda. Vsekakor osebni vtis, razvijanje lastnih odnosov do sveta ob branju literarnega teksta, zapis imp- resije, preskoka električne iskre (morda tudi namišljene) s knjige na bralca. Vsekakor bi se dalo pisati o Kovačiču tudi drugače, saj je večina tekstov iz Preseljevanj dejansko že »predmet in last« literarne zgodovine. Periodizacija, klasifikacija, kategorizacija itd., kak- šen smisel ima vse to, če naj bi to pi- sanje vsaj poskušalo biti (in to bi naj- brž moralo biti njegov osnovni namen) nit med avtorjem in potencialnim bral- cem?

Kot sem zapisal še na začetku, se mi zdi kakršenkoli znanstven pri- stop h Kovačičevem pisanju absurden in nezmožen razumeti osnovne vzgibe razlogov in vzrokov njegovega ustvar- janja. Kovačičev svet se razkriva kot pošastna človeška zaprtost, kot osnov-

na eksistenčna groza, katere najpretrsljivejša dimenzija je dejstvo, da namerno in dosledno vztraja v svojem strogem zaprtem krogu. Edina resnična komunikacija z ljudmi, ki še obstaja, je literatura, je pisanje — seveda razumljeno v zgornjem kontekstu. Središče Kovačičevega doživljanja je v njegovem otroštvu in tudi teksti, ki govorijo o poznejšem času, rastejo in eksistirajo iz te optike. Ne gre samo za očetovo smrt kot osrednji dogodek, gre za dobo (seveda ne v smislu otroškosti, nedolžnosti ali česa podobnega), ki je Kovačiča oblikovala in ga dokončno determinirala. Vsa njegova energija raste iz preteklosti, vse se obrača v tem krutem krogu, iz katerega ni nobenega izhoda. Sploh ne gre za iskanje izhoda, saj je v teh zgodnjih doživetjih vsebovana prav vsa problematika človekove (avtorjeve) eksistence. In vse življenje ni nič drugega kot vrtnanje in grabljenje, razmišljanje, domišljanje in doživljanje tega prvotnega osnovnega stika s svetom. To Kovačičevo neprestano vračanje, razžiranje in oženje (ali oboje hkrati — vse to so izredno približni in celo naključni izrazi) osnovnih eksistenčnih vozlov je imelo v različnih obdobjih različne oblike. V tem pogledu je zelo jasna razdelitev Preseljevanj v pet delov: Situacija, Resničnost, Smrt, Sanje in Delavnica (šola pisanja).

Vsak od teh delov, čeprav zajemajo časovno različna obdobja, in tudi glede na nastanek niso kronološko razvrščeni, zajema določen avtorjev odnos do resničnosti. Že prvi tekst, Opis neke slike, postavi bralca naravnost v svet osnovne Kovačičeve muke. Opis njegovega zgodnjega otroštva v nekem švicarskem internatu je kruta in ostra, naravnost strogo faktografsko sestavljena slika otroštva, ki vsebuje sicer vse komponente otroške domišljije in svobodne odprtosti do sveta, obenem pa je ta svet oropan vsake iluzije, že Kovačič — otrok se znajde sredi mrač-

nega vrtinca človeške eksistence, ki ne pozna nobenih slepil in kjer so vse stvari zacementirane v svojem večnem, nespremenljivem redu. Vsi nadaljnji teksti samó potrjujejo in zaokrožujejo to osnovno podobo. Obisk pri materi in sorodnicah v povojnem begunskem taborišču (Povsod je nebo) razkriva nezmožnost in nemogočnost zopetnega doživetja družinske harmonije, ki je pravzaprav nikoli ni bilo. O tem govori osrednji tekst Preseljevanj, Smrt (skrajšana verzija romana Deček in smrt), ko Kovačič ob očetovi smrti, ki jo je doživel kot otrok, razgrne vso brezizhodnost človeške komunikacije med živimi ljudmi. Ne samo da so vsi ljudje zaprti v svojem lastnem, osebnem svetu in je resnično občevanje med njimi skrajno otežkočeno, še več, vsak stik je živa rana, vsak stik med dvema človekoma samo še poglobi zavest o samoti in prekletstvu osamljenosti. In naprej, izkušnja vojaščine (Resničnost), prisiljevalskega sveta oblasti, ki se po svoji logiki skuša polastiti vsakega posameznika, ga prežvečiti in uniformirati. Notranji konflikt se na tej ravni pozunanji. Kovačič, ki je edine resnične dimenzije svoje eksistence zasnoval v preteklosti in se vanje vedno znova vrača, iz nje gleda na svet in iz nje oblikuje svoj odnos do njega, seveda ne more pristati na to prisilo, in sicer iz dveh razlogov: prvič, ker ta prisila ubija osnovno človeško, intimno v njem, in drugič, kar je najbrž še bolj pomembno, ker je to zanj tuj svet, ki mu je bil vsiljen in je obenem razrušil njegovo preteklost. Resničnost gotovo predstavlja tisti del Kovačičevega pisanja, ki bralca najbolj angažira, saj v tem »pozunanjenem« konfliktu avtor po eni strani v ničemer ne zbanalizira svojega notranjega sveta, po drugi strani pa ga, s tem da stopi iz zaprtega kroga svoje intimne problematike, bralcu približa in intenzivira.

Sanje so predvsem oblikovno virtuozno delo, kjer disciplina in obenem bogastvo Kovačičevega jezika prideta

najbolj do veljave, vendar pa je ta del njegovega ustvarjanja morda najbolj zaprt vase, komunikacija med tekstom in bralcem je najbolj otežkočena. Na ta problem se navezuje tudi zadnji razdelek Preseljevanj, Delavnica. Tu se zastavlja nov problem, ali dosedanje tekste še enkrat prebirati in razbirati v optiki, kakršno nam zastavlja Kovačič v Delavnici, ko skrbno analizira tako genezo kot tudi končno strukturo svojih tekstov. Najbrž tak prijem ni ustrezen, saj je v določenem nasprotju s samim odnosom do literarnega dela. Bržkone je ustreznejše Delavnico brati prav tako kot čisto literaturo in konkretne povezave do drugih tekstov razumeti predvsem znotraj literature same ter tako že vnaprej odkloniti razumevanje in povezovanje, ki izhaja iz literarno-znanstvene metode.

Čeprav uporablja Kovačič navidez različno tehniko pisanja in imajo tudi fenomeni, ki jih opisuje na prvi pogled, popolnoma različne značilnosti, pa se vendarle v vsakem stavku skriva isto vprašanje. Nenehno vračanje in spraševanje, detajlno milimetrsko spraševanje o odnosu s samim sabo. Kovačiču gre pri vsaki besedi, ki jo zapiše, smrtno zares, vsaka najnepomembnejša kretinja, najbežnejša beseda, najneznatnejši dogodek, vse ima svoje mesto, vse ima usodno moč, vse je treba ponovno, do konca preživeti. Človek ne bo mogel nikoli urediti svojega sveta, nikoli se ne bo mogel sprijazniti sam s sabo, nikoli se ne bo mogel do konca srečno realizirati. Največ, kar zmore, je, da ob redkih trenutkih pošteno in dosledno povpraša sam po sebi, se vrne k svojim osnovnim vzgibom, in za Kovačiča so ti trenutki pisanje.

Ob tem je seveda jasno in logično (kakšne odločne in dokončne besede!), zakaj se Kovačič vrača v preteklost in iz nje živi. Vsi osnovni problemi, vsa osnovna vprašanja, groza in zmožnost premagovati jo, vse to je bilo položeno

že v otroštvu (še enkrat ponavljam, tu ne gre za klasično pojmovanje otroštva kot otroškosti itd.). V taki optiki seveda konkretni specialni svet, ki hoče človeka angažirati v njegovem bistvu, se ga polastiti, ga vgraditi kot celico v svojo družbo (homo politicus), v Kovačiču ne more najti primerne gline za oblikovanje. Njegova literatura je sicer totalno angažirana, najbolj možen neposreden odnos do sveta, saj je njegova osnovna muka, kako čimbolj dosledno (za kakršnokoli ceno) v tej neposrednosti vztrajati in jo v vsakem trenutku še bolj intenzivirati. To pa seveda ni tista zunanja, navidezna angažiranost, ko pisatelj živahno sledi zunanjim pobudam, ko tako rekoč literarno upodablja fizični tok življenja okoli sebe, kar prej ko slej pripelje do konca literature.

Prav zaradi toliko različnih nivojev, na katerih so realizirane, pridejo v Preseljevanjih vse naštetje značilnosti Kovačičevega pisanja še toliko bolj do veljave. Njegov več kot dvajsetletni opus zajema v slovenski povojni literaturi brez dvoma posebno mesto (absurdno bi bilo reči častno, saj Kovačičeve literature ni mogoče na običajen način vkomponirati v slovensko literarno ustvarjanje). Po eni strani njegovo vrtnje v krogu, polno muk, kar pa je dejansko najbolj avtentično in dokončno iskanje in vračanje v spraševanje o lastni resnici, in po drugi strani do konca izdelan stil, ki je ravno tako rezultat strahovite muke in napora, saj prav literatura, kot je bilo že rečeno, pomeni za Kovačiča edini možni način ne samo komunikacije s svetom, ampak sploh edini resnični način eksistence. Prav to dvojje pa je nujno in neločljivo povezano. Pokrivanje Kovačičevega iskanja, vračanja, spraševanja z njegovo literaturo-eksistenco je tisti osnovni pogoj, ki je omogočil vse razsežnosti njegovega sveta.